

Door Jan de Vries

Een enthousiaste brief over de bevrijding van Koudum

Op 25 april 1945 schreef Eijsje Speerstra een brief aan haar zuster Sannie, over haar belevenissen rond de bevrijding van Koudum op 17 april 1945. Voor de zekerheid maakte ze een kopie op de typemachine. Koudumer om útens Berend Otten, een tantezegger van moederskant trof de getypte kopie aan in Eijsjes nalatenschap en heeft hem in 2021 aan Historisch Koudum gegeven. De tekst geeft een levendig beeld van de aan onzekerheid gekoppelde opwindende op handen zijnde bevrijding en uiteindelijk de komst van de Canadese bevrijders in Koudum. Uit de brief spreekt grote opluchting over de bevrijding na vijf jaar te zijn onderdrukt en gemuilkorfd door een vreemde mogendheid.

In 1945 was Eijsje 29 jaar. Ze is een dochter van Jan Eizes Speerstra en Marijke Bouma. Zij trouwde niet. Uit het eerste huwelijk van haar vader had zij een halfzuster Hiltje (1902), en twee zusters: Trijntje (1907-1994), getrouwd met Be-

rend Otten, en Suzanne, Sannie (1920-1980). Een oudere zus, Sietske, geb. 1911, overleed in 1933. Eijsje woonde bij haar moeder Marijke aan de Beukenlaan op nr. 7. Haar vader was al overleden. Haar zuster Trijntje met haar man Berend Otten woonden op nr. 5. Ze schreef de brief aan haar zuster Sannie die ze 'Sanneke Tanneke' noemt. Uit de tekst valt op te maken dat Sannie dan in Harderwijk of omgeving woont.

Eijsje werkte op het gemeentehuis in de distributiedienst, ook dit blijkt uit de tekst. Met drie andere dames: Gerry, Winnie en Hitje trekt ze op de fiets door Koudum en omgeving. Gerry (1923-1946) is de dochter van drukker Johannes Hoekstra, vooraanstaand verzetsman in Koudum. Zij was Eijsjes collega op de distributiedienst, mogelijk geldt het ook voor de beide anderen. In februari 1945 zijn drie leidinggevendenden op het gemeentehuis door de Duitsers gearresteerd, onder wie 'de baas' Hinne de Jong, leider van de distributiedienst. Eijsje deed kennelijk verzetswerk want later in haar leven bezocht zij bijeenkomsten van oud-verzetsmensen. Eijsje noemt veel namen, van wie de meeste zijn te herleiden, maar het is niet duidelijk wie haar vriendin Winnie is en ook is nog niet duidelijk wie Hil, Barend en Marijke zijn net als Sietske die een stuk zeep kreeg van de Canadezen.

De brief haalde herinneringen naar boven bij Feikje Kemker-Hoekstra (1926). Zij heeft Eijsje gekend en net als haar

de Bevrijdingsdagen bewust meegeemaakt. Feikje is een zuster van de in de brief genoemde Gerry. Ze heeft de indruk dat Eijsje in haar enthousiasme hier en daar wat overdrijft, zoals de spierpijn van het op en af klauteren van de tanks. 'Ik herinner me dat we in één van de tanks tank klommen en dan een stukje meereden. De tanks zijn nog dezelfde dag doorgetrokken richting Staveren. Na de tanks kwamen de looptroepen die hun kamp opsloegen aan de Bovenweg. Wij lagen met de soldaten bij hun tent en we probeerden wat te praten in het Engels. Een groep van zeven heb ik meegenomen naar ons huis. Ze kregen wat te drinken van mijn moeder,' aldus Feikje, toen ik haar sprak op 22 okt. 2021.

Feikje over Eijsjes verzetswerk: 'Ik weet niet alles natuurlijk, want over verzetswerk werd weinig gesproken. Maar als zij betrokken was bij de harde kern van het verzet dan had ik dat wel geweten. Waarschijnlijk heeft haar verzetswerk te maken met haar rol op het gemeentehuis.' Dat het gemeentehuis een rol speelde in het verzet mag blijken uit de arrestatie van drie leidinggevendenden en de verklaring van verzetsman Theunis de Vries kort na de oorlog, dat op het gemeentehuis werd gerommeld met persoonsbewijzen, bonkaarten en stempels ten behoeve van verzet en onderduikers. Waarschijnlijk was Eijsje daarbij betrokken als vertrouweling van Hinne de Jong.

V.l.n.r. Hindrikje Smits, Attje Munniksmä, Eijsje Speerstra en Fopje Hoekema

Liefste Sanneke Tanneke

Gisteravond ben ik een bevrijdingsbrief aan jou begonnen. Maar omdat ik er niet zeker van ben dat hij overkomt, zal ik hem ook nog eens typen mocht hij dan zoek raken dan kun je hen toch nog lezen. 't Is zoo'n groot epistel dat het zonde voor het werk zou zijn als je hem niet in handen kreeg. Daar gaat hij dan!

De eerste brief geschreven uit vrij Friesland. Wij weten niet of je onze laatste brieven nog gekregen hebt, maar gister lasen wij dat Harderwijk bevrijd was met de omliggende plaatsen en dus hopen we dat je deze brief zult ontvangen, al zal het dan misschien nog lang duren. We hadden de omkeer al weken verwacht en wel eens gemopperd dat het zoo lang duurde, maar tenslotte de vrijheid toch nog onverwacht. In de werk van 8-15 April, deden telkens de dolste geruchten de ronde. Dan waren zo weer bij de Lemmer, dan was er een groot luchtlandingsleger gedaald bij Appelscha. Dan waren ze in Heerenveen en Wolvega. En telkens bleek het niet te zijn.

De radio kon slechts zelden beluisterd worden omdat er bijna nooit stroom was en als er geluisterd kon worden waren er weinig berichten over Nederland. Ze hadden het maar al over Meppel en Zwolle. Daar werd hevig gevochten en de legers trokken op naar Groningen. Friesland hoorde je niks van. Toen Vrijdagavond er beweerd dat de troepen nog $\pm$ acht k.m. vanaf de Lemmer waren. Maar Zaterdag gebeurde er niks en je hoorde dichtbij nooit schieten. Geen mensch die er wat van snapte. En de meesten zeiden dat het nog vel een poosje kon duren eer we vrij varen. Wel hoorde je telkens van Duitse versterkingen in Sneek, Lemmer, Staveren enz. Toen Zondagmorgen, ik lag nog in bed, hoorden we dat in de nacht de brug op de Dammen opgeblazen, door de geheime dienst. Hij was er niet heelemaal uitgeslagen, maar je kon er toch niet meer over heen. Als tegenmaatregel hadden de Duitsers het huis van de Bos opgestookt. 't Hee1e dorp in rep en roer natuurlijk. Maar verder bleef het die Zondag aardig rustig. s' Avonds evenwel had Sibren van Haitze [de Jong] gehoord van de radio dat in de nacht van Zaterdag op Zondag Leeuwarden door de geheime organisatie overrompeld was om ongeveer twee uur des nachts. Een half uur later rolden de Canadesche tanks door de straten. De legers trokken op naar Sneek, terwijl ook van de Joure een leger naar Sneek optrok.

Wij weer in hoopvolle stemming. De Volgende morgen zei Zijlstra dat de

Canadezen werkelijk Zondag in Sneek verwacht werden (hij was Zondagmiddag om drie uur uit Sneek vertrokken en toen zou de stad afgesloten worden) maar er waren nogal wat Duitsers in Sneek, hoewel er ook al heel troepen naar de afsluitdijk waren vertrokken. Je snapt hoe wij die Maandagmorgen in spanning zaten. We hadden niks geen zin om te werken en de winkeliers deden ook al zoo gek. Sneek hadden ze al, Bolsward ook al, ze waren in Gaast, ze waren in Workum. Je werd hoe langer hoe doller. Maar je hoorde niet schieten en positief wist ook niemand iets. Eindelijk hoorden we dat Theunis Mui-zelaar met nog iemand geprobeerd had naar Bolsward te komen maar ze werden bij Tjerkwerd gekeerd door mannen van de Nederlandsche Binnenland-sche Strijdkrachten. (N B S) Dat was iets! We spraken af dat we 's middags vlug zouden eten en dan meteen weer naar kantoor om zoo vlug mogelijk klaar te zijn. (De Vries van Hemelum was niet gekomen.) Toen we om halfeen naar huis gingen liepen veel kinderen al met vlaggetjes. Een enkele oudere droeg Oranje.

's Middags ongeveer twee uur hoorden we een moter. Wij stoven naar buiten. Twee van de NBS stonden met de burgemeester te praten en 'twas een menigte van menschen. 't Gerucht deed de ronde dat we de troepen om zes uur konden verwachten. Wij gauw weer naar kantoor. We hadden allemaal Oranje bij ons maar dragen durfden we het nog niet. Om even voor drie waren we klaar. Wij de straat op. Op de hoek bij v.d. Sluis [Hoogstraat-Kninebuert] een massa menschen, Wij er heen gehold. Een luxe auto met NBS. Toen we kwamen werd er net geroepen: "Leve het vaderland! Leve de NBS! Hoera!" Wij meeschreeuwen natuurlijk. Je voelde je zoo feestelijk.

Nu begon het er dan toch op te lijken. Ons Oranje opgestrikt en even naar huis om te zeggen dat we klaar waren. Thuis hoorden we dat Hil en Barend en Mar-rijke geprobeerd hadden om naar Workum te komen maar bij het Hindeloper Transformatier werden ze door NBS teruggestuurd. (Ong. 20 man sterk.) die het bruggetje bewaakten. Wij (Gerry, Winnie, Hitje de Jager en ik) besloten ook naar eens die kant op te gaan.¹ In Koudum was toch verder ook al niks te doen. Maar bij het bruggetje stond nog wachtpost. We moesten terug. Wij vragen of de Engelschen gauw kwamen. "Ja," zeiden ze, "ze zijn op komst." "vanavond nog?" "Misschien."

Enfin wij weer getroost op Koudum af. We waren op de Bovendijk en een klap jo! Een groote dikke rookwolk ging om-

hoog op de Dammen. Wij zeiden de brug gaat de lucht in. (Ze hadden tus-schen twee haakjes de tonnen ook ver-legd. De Woensdag daarvoor al. Telkens zaten er schepen vast op het Meer die dan weer door de Engelsche vliegers beschoten werden. Bij Workum heb-ben ze nog een trein laten ontsporen vol met muntnie die ook door de En-gelschen verder is kapot geschoten. De menschen die er voor opgepakt wer-den en ook de onderduikers die nog in Staveren zaten werden later in Sneek weer losgelaten omdat ze er nergens meer mee heen konden.) De brug op de Dammen ging dus de lucht in. Wij fietsen om 't leven. We wilden die kant op. We waren nog een eindje gefietst toen kwam er een NBS aan en die riep tegen ieder die hij tegen kwam "Af dat zijn oranje! Er zijn moffen!" Je begrijpt dat we handig "dat Oranje" af hadden. Ik stopte het maar bij men kleren in. Weg feestvreugde! 't Duurde niet lang weer een knal en nog één. Werk van de Moffen. Wij ontzettend teleurgesteld. Ze komen vandaag toch niet meer. We gingen wat moedeloos naar huis.

Nu moet ik eerst nog vertellen dat Berend en Tjalke 's morgens vertrokken waren om "de Engelschen op te halen."² Toen wij gingen eten 's avonds waren ze nog niet terug. Trijntje werd ongerust en begon te mopperen, en wij zeiden ook al ze kunnen wel tusschen de le-gers ingeraakt zijn ze komen vannacht, niet thuis. We zouden eten. Daar ineens hoorden we: "Berend en Tjalke". Wij naar voren. En ja hoor daar waren ze. Ze waren naar Sneek geweest hadden de Engelschen meegenomen. Die waren al in Hindelopen. En ze hadden Engelsche shack. Wij dol natuurlijk. Ik op men slof-fen naar Gerry. De Canadezen zouden de volgende dag in Koudum arriveeren. Maar toen we net zaten te eten, kwam Roelie binnensterven, met de bood-schap, dat de tanks al Op de Nieuwe Aanleg waren. Bij Hettinga wapperde de vlag al op de boerderij. Wij het eten in de steek gelaten en naar de boven-weg. Toen stonden er een stuk of zes tanks bij het Hindeloper Transformatier. Maar daar bleven ze. 't Was eerst wel de bedoeling dat ze diezelfde avond nog in Koudum zouden komen, maar omdat ze do Moffenmacht niet vertrouwden hebben ze eerst versterkingen afge-wacht en zijn daarom later teruggetrok-ken naar Workum.

1. *Hitje de Jager is de dochter van schilder Jacob de Jager.*

2. *Berend Otten, zwager en buurman van Eijse en Tjalke de Jong haar overbuur-man.*

Wij hebben nog een tijdlang op de Bo-
venweg gewacht maar toen kwam de
mare dat de NBS Jouke Visser (die thuis
was met ziekenverlof) zouden ophalen.
En dat bleek waar te zijn. Ze hebben
hem uit huis gehaald zijn heelemaal de
Hoofdstraat doorgetrokken bij het Lo-
kaal v.Chr. belangen langs zoo naar de
cel. Telkens probeerde hij de Hitlergroet
nog te brengen, maar dan kreeg hij een
klap op zijn arm. We stonden nog op de
Dammenscheweg toen met eenige be-
hoorlijke klappen de brug van Warns en
de Sluis te Staveren de lucht ingingen.
Maar het kon onze stemming niet meer
bederven. De Tanks waren in aantocht!

En toen Dinsdag 17 April!!!!!! Onze be-
vrijdingsdag!!!!!! Wij (Gerry en ik,) waren 's morgens om halfnegen in de
Hoofdstraat, maar we wilden niet naar
kantoor. We hebben eentje van de NBS
aangeklampt en die zei dat ze eerst de
moffenkliek uit de distributie zouden
uitzuiveren en dan mochten we weer
aan 't werk gaan. We hadden dus met
eere vrij. Toen hebben we maar niks an-
ders meer gedaan dan de Canadezen
opgewacht. Om een uur of tien rolden
de eerste tanks Koudum binnen. Ze
kwamen onder en boven langs. Met-
een werd de vlag op de toren gehe-
schen, (we waren allen al met Oranje
getooid) en ook bijna in elke woning
werd de vlag uitgestoken. Voor 't eerst
na vijf jaar. En toen hebben wij gejuicht,
gejuicht, ... ik ben er nog heesch van.
En je had nooit kunnen denken dat er
zooveel tanks in Koudum zouden kom-
men. Ze rolden maar aan en ze rolden
maar aan.

't Heele dorp vol. Ze gingen naar de
Darmen, ze vertrokken naar Molkwe-
rum en Staveren, en telkens kwamen er
weer nieuwe aanrollen.

'k Was de volgende dag stijf in mijn bee-
nen van het in en uit de tanks klimmen
en in mijn amen van het onze bevrijders
de hand drukken. 't Waren allemaal Ca-
nadezen en beslist leuk gemoedelijk

volk. Je voelde je er dadelijk thuis mee.
Volgens de geruchten hadden de Duit-
schers stellingen gemaakt bij 't Flink-
boschje en op het Hemelum Hoog.
Maar tot schieten is het gelukkig niet
gekomen. Wel werden de kanonnen
opgesteld op een stuk land aan de Bo-
vendijk maar ze zijn niet gebruikt. De
Duitschers waren met de Noorderzon
vertrokken. Tegen de middag kwam er
nog een bende infanterie die doorge-
trokken zijn naar Staveren. Daar heb-
ben ze een noodbrug, gemaakt over de
Sluis, waar ze opgezet hebben, Wij heb-
ben hem gemankt, gebruik gij hem," en
op de andere zijde een zin over welks
vertaling de meeningen verdeeld zijn.

Zoo hebben we de hele Dinsdag Vreug-
devol feest gevierd hoewel je in Mak-
kum het kanongebulder hoorde om
de afsluitdijk. Sigaretten werden uitge-
deeld, wij hebben nog een paar kogels
als souvenir gekregen. De jongens en
meisjes hadden echt wittebrood met
jam, chocolade, rozijnen, echte koffie, ja
wat niet al gehad. En Sietske heeft nog
een stukje Palmolive zeep gekregen.
's Avonds kwam het bevel dat ze naar
de afsluitdijk moesten om de troepen-
macht daar te versterken. We vonden
het allemaal zielig, maar zelf gaven ze er
niet zooveel om. Maar toen zag je nog
eens hoeveel tanks er dien dag geweest
zijn. Je voelde je echter niet zoo erg veil-
lig toen al de Canadezen weg waren.
Tenslotte spookten er nog Duitschers
op het IJsselmeer rond.

Maar gelukkig hoorden we 's avonds,
dat er andere troepen gekomen waren
om de Zuid-westhoek te verdedigen.
Na zal ik de rest van het nieuws maar in
't kort vertellen. 's Avonds zijn Huizinga,
(die in het laatst bij de distributiedienst
Workum tewerkgesteld was,) Anne v.d.
Veer, Jouke Liep, Sijbalt Koopmans,
(van Gert Post) en nog een NSB er die
bij Bos op de Dammen was opgepakt
en naar Workum vervoerd. Jappie Smit,
Sijbalt Koopmans en Liep zijn later weer
vrij gekomen maar ze moeten zich alle

dagen melden. Zaterdag is v.d. Meer
de hotelhouder opgehaald, die nu met
Huizinga hier in de cel zit.³ Ze zeggen
er zijn meer arrestatie 's te wachten. In
Warns moeten de opgepakte NSBers
turfsteken.

Woensdag, tijdens de bidstond die te-
gelijkertijd dankstond werd, kwamen
Dominé en Mevrouw binnenstappen.
's Avonds kwam Lolke Dokkum, (die la-
ter nog eens in Duitse handen is ge-
weest en naar Duitschland is vervoerd)
thuis. Donderdag is de baas met zijn
vrouw thuis gekomen en de Jager met
zijn familie en Donderdagavond Gert
van Uilke Gees en Wieger Hobma.⁴ Die
kwamen van Willemshaven in Duitsch-
land. Vrijdagavond kregen we het eer-
ste nr. van de Koudumer. en vandaag
een exemplaar van het Friesch Dagblad.
Het B.B.C. nieuws staat voor de winkel-
ramen aangeplakt en voor Trouw draaf
je je het vuur uit de sloffen en dat alles
in vrij Friesland.

Nu Sanneke het voornaamste nieuws
weet je de rest hoor je nog eens. Alles
te schrijven gaat toch niet. Dat zouden
boekdeelen worden.

3. Huizinga is Tewes Huizinga. Hij is in 1946 veroordeeld voor een te vriendelijke houding ten opzichte van de Duitsers. Anne van der Veer was om socialistische redenen lid van de NSB en is daarvoor na de oorlog veroordeeld. Hij stond goed bekend en zou zichzelf hebben aangegeven omdat niemand hem arresteerde. Liep is Liebe, ofwel Elisabet de Boer, de vrouw van Jouke Visser. Zij werd er van beschuldigd haar man te hebben overgehaald dienst te nemen bij de Waffen SS. De vader van Siebolt Koopmans was postbode Gerit Koopmans. Van Siebolt is geen krantenbericht over een veroordeling gevonden. Jappie Smit kan Jappie Smits zijn. Van hem is geen bericht van veroordeling gevonden, zoals wel van diens vader Fonger, wegens NSB-lidmaatschap. Berend van der Meer was uitbater van het Wapen van Friesland. Na de oorlog moest hij zich verantwoorden voor Duitsgezinde uitlatingen.

4. Het betreft de gereformeerde dominee A.J. van Dijk. Hij was in februari gearresteerd en weggevoerd met Jan Muizelaar, gemeentesecretaris Pieter de Jager, Hinne de Jong (de baas van de distributiedienst in Koudum) en Lolke Dokkum. De drie laatstgenoemden waren Eisjes collega's op het gemeentehuis. Ze waren bevrijd uit het politiebureau te Sneek en zaten ondergedoken. Behalve Lolke Dokkum want die was opnieuw opgepakt. Gerrit Hoekema en Wieger Hobma zaten sinds februari 1945 in het strafkamp te Willemshaven.

De intocht Canadezen op 17 april 1945 in Koudum; foto van het kruispunt Hoofdstraat Hoogstraat, afkomstig uit de collectie G. Koopmans. Zie ook het "Album van Koudum" op historisch.koudum.nl.

